

LA VALL D'OSOR DELS ANYS 1316 AL 1318

Entre els arxius parroquials abans rics hi havia el de la parròquia de Sant Pere d'Osor. No se'n conserva cap inventari complet però sí una notícia entre els apunts del Sr. Josep M.ª Pericas qui va examinar-lo l'estiu de l'any 1916, quan es trobava en plena tasca de la recopilació de notícies per a l'obra sobre els castells i fortaleses feudals d'Ausona que composava amb el comte Ramon de Vilanova i Rosselló, que la guerra de 1936 va paraitzar amb la crema dels fitxers i la mort del Sr. de Vilanova. També en resten referències d'en Francesc Carreras i Candi que va donar-hi una llambregada abans de 1911, quan preparava la seva obra *Notícies històriques de Sant Hilari Ça-Calm*.

Per aquestes referències se sap que contenia un bon nombre de pergamins, -- el Sr. Pericas anotà haver-los repassat tots excepte un rotlló que tenia una faixa amb el títol «Pergamins del rector» que per la premura del temps va deixar per altra ocasió -- i sobre tot la sèrie gairebé completa dels seus manuals notariais.

Dissortadament la guerra va destruir-ho gairebé tot: en la part antiga sols va deixar un petit manual del segle XIV, alguns fragments d'altres del segle XV i tres o quatre altres peces del segle XVI i posteriors (1).

L'estiu de 1959, amb l'ocasió d'un sojorn prop d'Osor, Mn. Jaume Pladelasala, aleshores rector d'Osor, va deixar-nos algun temps el petit manual del segle XIV del que vàrem extreure les notícies aquí agrupades,

No és pas un anàlisi exhaustiu, car el mòvil primer en repassar-lo era de conèixer simplement el terme i refer la seva estructura demogràfica antiga. Creiem però que la seva exposició donarà una idea de la riquesa dels arxius parroquials abans exposada.

Per altra banda les seves notícies són un veritable tresor per Osor ja que a través d'elles guarda almenys un quadre plàstic d'un moment del seu passat del qual avui és impossible refer amb detall la dinàmica.

Es tracta d'un petit manual en paper, en quart, de 94 folis, els cinc últims en blanc. Es relligat amb coberta de simple pergami i és força maltractat pel temps. Els primers fulls tenen el lligament trencat i es veu clarament que n'hi falten alguns.

Guarda perfecte ordre cronològic, ço que simplifica la seva utilització i citació, estalviant-nos de precisar la foliació que no posseïa pas originalment. El primer document és del 3 de les calendes de juliol de 1316 (29 de juny) i l'últim del 3 de les calendes d'agost de 1318 (30 de juliol), o sigui comprèn exactament dos anys i 32 dies.

(1) Mn. Jaume Pladelasala. «La parroquia de San Pedro de Osor». *Ausa*, n.º XXXII, pàg. 164.

No consta pas explícitament el nom del seu notari o escriptor. Alguns documents l'indiquen però clarament; no era pas el rector de la parròquia, Mn. Guerau d'Esplugas, que era a la vegada rector de Torelló on residia, sino que per un document de 7 de novembre de 1316 consta que era Mn. Guillem de Piella, que servia l'església d'Osor com beneficiat de l'altar de Santa Maria.

LA VALL D'OSOR

La significació històrica donada al nom de *Vall d'Osor* es més ampli que la seva extensió geogràfica. Així el 26 de març de 1316 quan la senyora Sibília de Saga, — segons consta per un extracte inclòs en un document del manual de 27 de abril de 1317, va vendre part dels rèdits que rebia *in tota valle et terminis de Osorio*, s'inclouen en els documents les entitats de Sant Pere d'Osor, Santa Creu d'Horta i Sant Daniel de Mayfrè.

La vall d'Osor, centre principal del domini i a la que es refereixen la majoria de documents del manual, ha estat popularment definida com «una casa sense finestres i sense teulada», tal és la impressió d'encerclament que donen les muntanyes que l'envolten vistes des del lloc que ocupa la població.

Té uns 12 quilòmetres de llargària i una amplària molt variable puix que es ramifica en vàries valls suplementàries vers Santa Creu d'Horta. Forma com una entrada natural a les Guillerries pel gironès des d'Anglès que es troba a uns 9 quilòmetres, i aigües amunt de la seva riera es troba Sant Hilari Sacalm a uns 19 quilòmetres de distància.

La limitació d'aquestes planes és donar solament una ullada a la Vall en el temps precisat de dos anys. Amb tot caldrà donar algunes dades breus i precises per l'enquadrament històric d'algunes institucions (1).

La vall geogràfica d'Osor està delimitada pels contraforts de Solterra (1.204 m.), Mont de Sant Benet (1.144 m.), Coll de Nafre, Muntanya de Sant Gregori (1.088 m.) i a la part de Santa Creu per un onejament de carenes que va des de La Vena al Coll de Llevanyes que tenen una alura mitja de 700 metres.

El poble d'Osor, al centre de la vall, està a un nivell de 340 metres. La vall de Santa Creu tributària de la d'Osor i lligada de sempre civil i religiosament amb aquesta, està delimitada per Osor, la serralada de Santa Bàrbara, el Coll de Ruscall i la serra del Padró.

A la part oposada de Santa Creu, traspasat el Coll de Nafre i la muntanya de Sant Gregori, l'apèndix de Sant Daniel de Mayfrè perllongava el terme fins a traspasar la vall del Ter i confinar amb Cantallops o Sant Martí de Sacalm.

La vall pròpiament dita d'Osor està atravesada per la riera del seu nom que ve de Sant Hilari on pren successivament els noms de riera de Vallicrosa o de la Font

(1) Qui vulgui més detalls sobre el lloc i època pot repassar les sempre útils *Notícies històriques de Sant Hilari Sacalm* d'en F. Carreras i Candí (Barcelona, 1911), o bé l'ambientació general donada en *Les Guillerries síntesis històrica y evolució demogràfica*; *Ausa*, n.º XXXI, 1960, pàgs. 329-345, en especial les pàgines 335-337 dedicades a Osor, i més recentment l'estudi parroquial de Mn. Pladelasala *La Parroquia de San Pedro de Osor y su sufragánea de Santa Creu de Horta*; *Ausa*, n.º XXXII, 1960, pàgs. 364-376.

Vella, de Sant Hilari, de Mansolí i modernament de la Font Picant i des de l'entrada en termes d'Osor fins al seu desguassament en el Ter, entre la Cellera i Anglès, el de Riera d'Osor. Ella enfondeix la vall, fertilitza les seves hortes i mou des de temps immemorial els seus molins.

A ella desguassen al seu torn les rieres secundàries de les Ribes (1316) dita també de Noguerola (1318) en el lloc on està emplaçat Osor, el *torrent des Rechs* (1316) vers el mas Pujol, el *torrent des Jugador* (1316) que venia de la part de Romaguères, el *xorrec des mas Fonollet* (1316) i en especial la riera de Geronela (1318) o de Santa Creu, que recull les aigües de dita vall, a la que s'ajuntaven el *torrent des Lavador* (1318) i el *torrent des mas Vall* (1318).

El *torrent de Noguerola* passava entre les propietats dels masos Ferran, Solterra i Rancada i tenia un aqüeducte que portava les seves aigües a les hortes d'en Pere Barcelona, segons un document de 26 de juny de 1318.

El gran desnivell de la vall amb les muntanyes que l'entornen la protegeixen dels fets excessius i fan d'ella un lloc per a les vinyes, oliverars i avellaners, segons més avall s'exposarà.

ELS SENYORS DE LA VALL

La Vall d'Osor es presenta des del segle XI, en que comença a ésser coneguda amb precisió, com un domini independent del terme del castell de Solterra. Amb tot no hi ha dubte que, almenys jurídicament, pertenesqué al seu domini en l'estructuració militar del país feta més d'una centúria abans; s'exposaran les raons en parlar de la família Paba.

El seu domini i gran part de l'alouetat pertanyien a la família comtal de Barcelona que acumulava als drets comtals una compra dels alous feta, en 1068, a Arnau Sanla (1). Es coneixen varies intervencions de la família comtal barcelonesa; la més principal és sens dubte el privilegi de Ramon Berenguer IV, de 1144, autoritzant la seva autonomia administrativa amb la reunió de les tres entitats del terme: les parròquies de Sant Pere d'Osor, Santa Creu d'Horta i Sant Daniel de Mayfré (sufragània de Susqueda), en una única *Universitat de prohoms*, o Consell, a la plaça de la Sagrera d'Osor, per a tractar dels seus afers i interessos (2).

Durant el segle XIII la casa comtal enfeudà el domini d'Osor a varies famílies nobles, la última d'elles la de Cabrera, en 1294, de la que no es va separar més el senyoriu.

En els anys 1316 a 1318 la Vall d'Osor pertanyia a Na Sibília de Saga, vídua de Bernat de Cabrera.

El 23 de març de 1316 en Guillem de Puigrover, pagès d'Osor va comprar a Na Sibília de Saga per espai de tres anys, comptadors a partir de la festa de la Circumcisió, els rèdits, eixides, parts d'explets, i tota altra classe de censos que dita

(1) *Liber Feudorum Maior*, vol. I, doc. 394, Edic. Mn. Miquel Rossell, Barcelona, 1945, Aquest document de 29 de desembre de 1068 precisa l'àmbit de la Vall i dona una bona sèrie de noms d'alous i masos.

(2) Vide les notícies d'Ausa, treb. citat *Les Guilleries: síntesis histórica y evolución demográfica*, pág. 336.

senyora rebia en les parròquies de Sant Pere d'Osor, Santa Creu d'Horta i Sant Daniel de *Maynfré et in tota valle et terminio de Osorio*. No es diu el montant de la venda. El document fou redactat a Barcelona, on vivia Na Sibília de Saga, pel notari Jaume de *Folcheris* o Folgueres.

El 18 de juliol de 1316 en Puigrovir vengué la meitat de la seva compra a n'Arnau *des Rex* o Recs d'Osor i a Mn. Guillem Dalmau, rector de Santa Marguerida de Vallors, amb un document fet en poder de Guillem de Piella, rector de l'altar de Santa Maria d'Osor. Més tard, el 27 d'abril de 1317, en Guillem de Puigrovir i la seva muller Marguerida reconeixen tenir en comanda i feu de Berenguer de Paba, cavaller i castlà del castell de Solterra. 200 sous de moneda barcelonesa de tern, i amb un altre document fet el mateix dia li venen per espai de tres anys la quarta part dels rèdits de la Vall d'Osor, – la qual compra hauria estat segurament la causa del manllevament de diners, – nomenat com a *fiancer* a en Bernat *Albus* o Albó de la Sagrera d'Osor. El cavaller Paba admet la venda i senyala com a *fiancers* seus a en Pere del Guamir (avui Gomits), a en Guillem Bernat de Font de Borrell (avui simplement el Borrell de Mansolí) i a en Joan de Regereda, els tres súbdits seus.

L'ADMINISTRACIÓ D'OSOR

Na Sibília de Saga no actuava pas directament en els afers dels seus dominis sino que ho feia per mitjà de funcionaris, – el *batlle* pels afers de governament i administració, i el *jutge* per l'exercici de la justícia, ambdós amb funcionaris subalterns, – i d'un *procurador* que controlava directament als funcionaris i tenia la cura especial dels interessos del senyor.

El *procurador* era en la nostra època en Jaume de Sant Hipòlit, que cada any demanava al batlle comptes de la seva actuació segons consta per un document de 1 de març de 1318. El procurador residia al seu Casal de Sant Hipòlit a Ausona, i allà va cridar a n'Arnau dels Recs que representava als homes de la Sagrera o Cellera d'Osor en l'afer dels molins, del que es parlarà llargament, contra en Bernat de Romagueres i en Dalmau sa Mata, cavaller, que en tenien l'arrendament per Na Sibília, consta per un document fet a Vich, el 23 de juliol de 1317, del que es deixà constància en el manual d'Osor.

El procurador actuava solament en els cassos més complicats o quan els interessos de la Senyora es veien compromesos; els altres afers anaven a càrrec d'en Guillem Vengia, de Santa Maria d'Anglès, batlle d'Osor.

El batlle presidia la *Cúria* o *Cort* del terme composta pel *saig* o agutzil, dit també a l'època *curritore*, o home que fa les curses, i per l'*escrivà*. Tenien aquests càrrecs en Bernat *Albus* o Albó de la Sagrera, dit també per raó del càrrec en Bernat *Sagio* o *Sagionis*, personatge notori en l'Osor de l'època sovint esmentat en la documentació. L'*escrivà* era el propi autor del manual, Mn Guillem de Piella, sovint citat.

El batlle, en Vengiu, era l'encarregat de l'execució de les ordres emanants de la Senyora o del seu procurador i en especial del manteniment de l'ordre i de la

pau, amb tot l'actuació concreta anava a càrrec del *saig*, per raó del seu ofici i per no residir el batlle a Osor, sino a Anglès. Per aquesta raó les atribucions del *saig* d'Osor eren molt més esteses i per això el 16 de desembre de 1316 el *saig* es firma *Bernardo Sagio tenenti locum Guillermi Vengiu baiulis*.

El càrrec de la batllia era un càrrec ben remunerat. En 1317 en Vengiu havia arrendat els drets i rendes que ell percebia per la batllia a en Bernat de Romagueres.

Les actuacions del batlle o del seu *saig* són sovintejades al llarg dels dos anys historiat, bé exigint el pagament de censos, bé fent penyores a persones insolvents, bé posant pau entre diferents persones. Així el 19 de setembre de 1316, a instàncies d'en Tomàs de Terrades i d'en Guillem de Puigrovir fou lliberada de la seva reclusió en la *Cúria de la Vall d'Osor* n'Elissendis Ferran que havia estat detinguda per haver-los amenaçat, davant la pròpia *Cúria*, de fer-los mal. La pau es faria prompte car l'endemà Na Ferran arrendava la meitat del seu mas a en Puigrovir. De semblant manera el 3 de juliol de 1317, en Guillem Muntada, de la parròquia d'Osor, fou lliurat de la seva detenció a la *Cúria d'Osor* per haver fet les paus amb Berenguer Cerreda o Serreda de la parròquia de Santa Creu.

Les actuacions del *jutge* es reservaven a cassos greus de violació de la justícia o quan volia donar-se a un fet una valoració jurídica. El *jutge* era un *juriscripte* o home de lleis que no vivia pas a Osor, on vindria en dies determinats i sempre que en seria request per la necessitat. Era en aquesta època el discret Pere Ramon de Guarnal que actuava amb els funcionaris de la *Cúria* del batlle.

Consta de la seva actuació al llarg del plet dels molins. El 4 de juliol de 1317 en Dalmau de Mata, fill de Bernat de Mata, cavaller de la Vall d'Osor, difunt, havent arribat a la majoria d'edat, va demanar a en Pere Ramon de Guarnal, *jutge* ordinari d'Osor, que nomeni procurador seu per a tots els seus plets i qüestions al seu germà espurí Perc de Cases de la Cellera d'Osor.

PRIVILEGIS DE LA VALL

Des de l'època en que els súbdits d'Osor foren autoritzats per a formar un Consell o *Universitat de prohoms*, la seva preocupació fou d'obtenir cada vegada més franqueses i privilegis que fessin més ventajosa la seva situació de cara als Senyors, interessats només en treure el màxim profit dels seus territoris i drets sobre persones i coses.

Els privilegis eren escrupolosament guardats per una comissió de prohoms i quan hom volia utilitzar-los calia una autorització de la Universitat i eren posats a disposició de l'interessat mitjançant una crescuda fiança de la que es feia acte notarial. La universitat o assemblea de caps de casa es cuidava de fer-los renovar sovint perquè no prescrivissin i guardessin sempre el seu valor. La seva obtenció i manteniment eren costosos, però la seva possessió era un títol d'honor pels habitants de la Vall que gràcies a ells es veien lliures de varis càrrecs i servituts, i autoritzats a poder-se reunir en assemblea per a poder deliberar sobre els seus interes-

sos i necessitats. Tal és el sentit medieval del mot *Universitat* de la Vall, sovint empleat en el manual.

No es coneix pas el conjunt de privilegis d'Osor ni el seu contingut, però si la seva existència, la importància que s'els hi donava i la cura amb que eren guardats i renovellats.

El 12 de desembre de 1316 tingué lloc una convocatòria de membres de la *Universitat* de prohoms del terme per a nomenar procuradors per a defensar els privilegis. El document dona la següent llista de noms: Berenguer des Rechs i Arnau fill seu, Tomàs de Terrades, Pere de Plana, Guillem dez Puigrovir, Arnau de Souteria, Guillem de za Riba damunt, Guillem de za Riba daval, Domènec de Fnolet, Guillem de Clascar, Pere de Gausach, Arnau dez Pujol, Berenguer de Noguereda, Bernat dez Cerver, Guerau dez Bosch, Ponç de Querós, Pere Guillem de Scallers de parròquia de Sant Daniel de Mayfré, Pere de Mayfré de la mateixa parròquia, Berenguer de Serrera, Guillem de Panela, Pere de sa Piconera, Arnau de Corbera, Vidal de ces Cases, Jaume des Perer, Pere des Domenechs, i Pere za Serra miyana. El document deixa un bon espai en blanc, sens dubte per a escriure-hi els noms dels restants caps de masos de la parròquia d'Osor, puix que els que continuen són tots de Santa Creu d'Horta. Guillem dez Munt, Pere de Cesgleya, Pere des Puig de Santa Creu, Joan dez Triador, Berenguer Serreda, Bonanat Borrel de Santa Creu, Berenguer de Ris de mar, Buschs de Vena, Dalmau de Fayeda, Guillem Mir, Soler Viurevol, Domènec de Coll, Berenguer de Munt miya, Pere de za Vall, Arnau Ermengou, Salvador Rovesquay, Vidal de Geronella i Pere Oller. Tots ells nomenaren de comú acord procuradors a n'Arnau dels Rechs i a Tomàs de Terrades de parròquia d'Osor, i a Berenguer Serreda de parròquia de Santa Creu, per a defensar en tot cas els privilegis de la Vall d'Osor contra tothom, menys contra Na Sibília de Saga.

Són testimonis d'aquest document, del que desconeixem la motivació, el cavaller Berenguer de Paba, en Bernat de Romagueres, jove, i en Dalmau de Rayols, tots de parròquia d'Osor.

El fet de no esmentar-s'hi cap habitant de la Sagrera és explicable per no ésser aquests del domini directe de Na Sibília de Saga, sino de l'església d'Osor.

Un altre document interessant sobre els privilegis, porta la data de 16 d'octubre de 1317, en ell Pere de la Riera, de parròquia d'Osor, sens dubte per a lliurar-se d'alguna exacció injusta, va fer demanda a la *Universitat* de la Vall d'alguns d'aquests privilegis, prometent, davant els testimonis Pere de Cases, de la Sagrera d'Osor, i Guillem de la Illa, de parròquia de Mansolí, que els retornaria sempre que en fos request; per això una comissió composta per en Pere Puig de Robertenchs, en Domènec Coll i en Berenguer Serreda de parròquia de Santa Creu, i en Tomàs de Terrades i el seu fill Vidal, en Guillem Panella, en Bernat de Gausach, l'Arnau de Solterra, en Guillem del Noguer, en Guillem del Clascar i en Bernat de Romagueres de la parròquia d'Osor en nom de tota la *Universitat* de la Vall, absent, li varen fer a mans un privilegi del comte de Barcelona, — del que no es donen més detalls, però que no dubtem que es tracta de l'abans esmentat privilegi de 1144 citat varies vegades en documents de la Vall com la seva «Carta magna», — un altre

document de franquesa (*franquitas terrae*) concedit pel senyor Bernat de Peratal·lada que comença així en la seva primera ratlla: *Notum sit cunc'is quod ego Bernardus de Petra Cisa* i en la segona *non dolo et tibi*, i que acaba *aliquu ratione* fet i clos per mà de Berenguer de Vilaseyna a 12 d'agost de 1287, una còpia closa per mà de Jaume de Latenali, notari públic de Barcelona, que comença: *Sit omnibus notum quod nos domina Sibilia de Saga constituimus et ordinamus procuratorem nostrum vos Bernardum de Vila de many*, fet a 11 de juliol de 1308, una altra còpia feta pel mateix notari que comença: *Quod nos Içabal filia Nobilis Gcraldi de Capraria et Dominae Constanciae de Capraria quondam uxor eius, filiae Nobilis dominae Sibiliae de Saga, constituimus et ordinamus procuratorem nostrum vos nobilem Raymundum Berengarii dilectum sponsum nostrum*, fet el mateix dia, i encara un altre document fet pel mateix notari Latenali que comença: *Sit omnibus manifestum quod nos Raymundus Berengarius de Capraria filius nobilis Bernardi de Caprariae et Nobilis dominae Eleonor uxor eius, per nos et nostros presentes etc. confirmamus vobis universis et singulis militibus et omnibus hominibus et feminis loci et vallis Osorii et termini eius etc.*, fet a 7 d'agost de l'any 1308.

Un altre document de mitjans de juuy de 1318 demostra que la conservació dels privilegis era costosa; en efecte en Pere de Puig de Robertechs, Guillem del Munt, Cerdà de Viurevol, Berenguer Serreda, Berenguer Mir i Joan des Tirador de parròquia de Santa Creu, i en Pere de Riera, Jaume des Camps, Arnau Simon, Berenguer de Serra de Turonell, Arnau de Souterra, Guillem de la Riba inferior i Vidal de Terrades de parròquia d'Osor, prometen a en Guillem de Puigrovir i a en Guillem de Panella de pagar los el manllevament de 200 sous que han fet a jueu o a cristià, destinats a ésser tramesos a la noble senyora Sibilia de Saga i a l'Il·lustríssim Rei *ratione firmandi privilegia*, o sia per obtenir una confirmació dels privilegis. La gestió fou encomanada a n'Arnau dels Rechs i a en Tomàs de Terrades que prometeren complir fidelment la comanda sots pena de perdre tots els seus béns.

LES PARRÒQUIES D'OSOR I LA SEVA JERARQUIA PARROQUIAL

Alguns dels documents extractats fins ara demostren com en les reunions de la Universitat de prohoms del terme aquests s'agrupaven per parròquies i així s'inscrivien en els documents. Durant tota l'època medieval i encara en els temps moderns, la pertinença a una mateixa parròquia fou un lligam molt més fort que la pertinença a un mateix terme civil o jurisdicció.

En les nostres terres l'organització parroquial fou gairebé simultànea amb la civil; consta de l'existència a Osor d'una església dedicada a Sant Pere, des de l'any 937, i de la de Santa Creu, des de l'any 933, ambdues esglésies fins fa una centúria estigueren unides com a parròquia i sufragània.

En el manual d'Osor per falta-hi els testaments i alguns altres documents de l'administració dels béns eclesiàstics, que constarien en un manual o registre notarial apart, es donen molts pocs detalls sobre les esglésies i les seves advocacions. Consta però de l'existència d'un altar de Santa Maria del que era beneficiat el

notari Mn. Guillem de Piella, i per altres documents de l'època del mas Subirà de Santa Creu i les primeres visites pastorals de Vich de 1330-1333, consten en l'església d'Osor endemés de l'altar de Sant Pere, el de Santa Maria i Sant Tomàs, com a únic altar amb benefici propi, i el de Sant Joan, ço que permet suposar la seva construcció tri-absidal. En l'església de Santa Creu consta una sola advocació, a la que varen afegir-se molt més tard Sant Jaume i Santa Maria.

La «parròquia» de Sant Daniel de Mayfré o *Maynfré* que formaba part del terme d'Osor tenia com a centre la capella de Sant Daniel situada dintre la parròquia de Susqueda. Antigament hauria tingut certa independència religiosa d'on vindria el nom de parròquia que se li dona en varis documents del manual d'Osor. En l'acta de consagració de l'església de Susqueda de 1068 consta ja solament com una sufragània amb el nom de Sant Miquel de Solerols. L'actual església de Sant Miquel de Mayfré, erigida el segle XVI, sols té de comú amb l'antigua el cognom i l'emplaçament (1).

L'església de Sant Pere era el centre de la Sagrera o Celleria d'Osor de la que es parlarà amb detall; de l'església en peu entre 1316 i 1318 en resten sols uns típics trossos de mur amb arquacions cegues romàniques, que varen resistir els terratrèmols que varen assolir Osor entorn a 1425 i que foren aprofitats en erigir l'església actual ara fa un parell de centúries. Són de la factura típica de finals del segle XI.

La jerarquia parroquial d'Osor estava composta del *capellà*, el rector, el beneficiat de l'altar de Santa Maria i altres eclesiàstics que servien l'església, bé com a subordinats al rector o vicaris, bé com a arrendadors del benefici rectoral.

La institució del *capellà*, molt diferent de la del rector i amb dotació independent, poc coneguda i estudiada encara, era una *dignitat i honor* que tenien els canonges de la catedral de Vich sobre algunes esglésies del bisbat. Així consta en un document de l'any 1099 (2); va desaparèixer, segons sembla, a mitjans del segle XIV. En virtut de dit dret els canonges es repartien les capellanies del bisbat, essent normal que un sol canonge tingués varies capellanies. Les obligacions eren nul·les o molt limitades. A la pràctica es reduïa a un dret de primacia en l'església, a la presentació del rector en les vacants i a un tribut anyal no molt crescut (3). La cura d'ànimes i l'autèntic rector era el *regens ecclesiae*, d'on s'ha derivat el nom i funcions del rector tal com s'entenen avui dia.

Era *capellà* d'Osor i de Santa Creu el canonge Marc, de Santa Eugènia, Prepòsit de desembre de Vich i resident a Barcelona on posseïa la dignitat de Sacrista de la catedral. L'acumulació de càrrecs i prebendes són un signe del temps.

El 29 de juny de 1316, Mn. Pere Calvell, clergue de Vich i procurador de Marc de Santa Eugènia, va vendre a en Bernat Saig o Albó de la Sagrera, per un any, els drets de les capellanies d'Osor i de Santa Creu, al preu de 130 sous de moneda barcelonesa de tern.

(1) Vegi's l'article abans citat: *Les Guilleries: síntesis histórica y evolución demográfica*, pàgs. 336 i 338.

(2) *Arx. Cap. Vich*, calaix 37, Privilegis i lletres apostòliques, vol. II, doc. 1.

(3) Reunirem varies notícies sobre la *Capellania* en *El Monasterio de Sant Llorens del Munt*, III, *Ausa XXXIX*, 1964.

El rector de l'església d'Osor i encarregat directe de la cura d'ànimes i administració dels sacraments, era Mn. Guerau d'Espluga - *Gerald de Spelunca* - fill del mas Espluga de Sant Feliu de Planeses i dependent de Sant Llorenç del Munt, que era a la vegada rector de Torelló, on residia habitualment, i que per això tenia sempre la cura d'ànimes d'Osor venguda o arrendada a diferents persones.

El 5 de juliol de 1316, Mn. Pere Dalmau, clergue i rector de l'església de Santa Marguerida de Vallors, va associar-se a n'Arnau dels Rechs i a en Bernat Albó de la Sagrera en la venda que en Bernat de ces Romaguères i en Guillem Vengiu, procuradors del rector Guerau d'Espluga, li havien fet per un any dels drets i obligacions de l'església d'Osor.

Fins al 26 de juliol de 1317 va regir l'església d'Osor el clergue Berenguer *Dez-fesc*, i el 13 de març de 1317 consta que regia l'església de Santa Creu d'Horta Mn. Pere Rovira, clergue de la parròquia de Sant Hilari Sacalm.

El 26 de juliol de 1317 es varen redactar una sèrie de vendes cumulatives dels drets de la capellania i de la rectoria i consta primerament que en Ramon de Vilamuntà, procurador de Marc de Santa Eugènia, va vendre els rèdits de les capellanies d'Osor i Santa Creu a n'Arnau dels Rechs, a continuació en Rechs va vendre a Fra Bernat de Canet, aleshores Prior del Coll, la meitat de la seva compra.

El mateix dia el prior Canet va adquirir també la càrrega rectoral comprant a Bernat de Romaguères i al batlle Guillem Vengiu els drets que tenien per Mn. Espluga, al preu de 600 sous, a continuació el prior va associar-se a mitges al clergue Guillem Dalmau, que va comprometre's a fer la meitat del servei parroquial durant un any, donant per això 300 sous al prior.

En un altre document de 21 de setembre de 1317 consten el prior Fra (*Frater*) Bernat de Canet i el clergue Guillem Dalmau com a servint l'església de Sant Pere d'Osor.

El rector d'Osor era amo de la Sagrera amb varis drets sobre els seus habitants, i també d'altres alouetats repartides pel terme, entre elles el mas Beceda i el camp de la Plana. Com a senyor al·lodial era també amo de les persones que habitaven els seus propis; així, el 22 de gener de 1317, Pere de Beceda reconeix ésser súbdit de Mn. Guerau d'Espluga i pagar-li anualment en senyal de domini un quartó de cera i 5 sous sempre que es vulgui redimir de dit domini.

Altres clergues, fills d'Osor o residents a Osor, entre 1316 i 1318, eren Mn. Bernat de Cases i Mn. Pere Gonfaus, clergues d'Osor en 1316, Mn. Pere de Busquets, clergue en 1317, Mn. Dalmau de Rajols, en 1317 i 1318, Mn. Bernat Guillem, fill de Bernat Albó o Saig, clergue en 1318, i Mn. Pere de Gallifa i Mn. Pere de Suys, clergues que s'esmenten en documents de 1318. Molts eren i restaven simplement clergues, càrrec que permetia ja l'obtenció d'un benefici.

El *scholares*, amb la doble tasca d'aprendre de llegir, escriure i comptes i a la vegada escolans de l'església, segons les seves firmes com a testimonis de varis documents entre 1316 i 1318, eren en Ramon de Pi, en Ramon de Romaguères, en Ramon de Terrades i en Berenguer, fill d'en Pere de Plana de la Sagrera.

El 19 de setembre de 1316, el cavaller Berenguer de Paba va apadrinar a Bernat de Cases, clergue de la parròquia d'Osor, assegurant-li menjar i vestit sobre tots

els seus béns al·lodials i feudals, mobles i immobles per a que pogués ésser promogut al sots-diaconat, diaconat i presbiterat.

El 21 de setembre de 1317, n'Arnau de Romaguères, fill de Bernat de Romaguères i de la seva muller Sanxa, va nomenar procuradors seus a Mn. Guerau d'Espluga, rector de Torelló, a Mn. Guillem de Llagostera, rector de Taradell, i a Mn. Bernat Vila, *beneficiat de Vich*, per a que *acceptin en nom seu un benefici i li procurin servitut*.

Del mateix tipus i relacionades indirectament amb Osor, el manual esmenta encara dues altres vendes: el 1 de juny de 1317, en Berenguer de Castellet, canonge de Vich, va vendre a en Bernat de Romaguères, per un any, els delmes de Susqueda i Querós al preu de 660 sous, sortint-ne fiadors de la venda en Berenguer de la Madriguera de Taradell i en Berenguer de Llagostera de Santa Eugènia de Berga; per últim, el 3 de juliol de 1317, en Bernat de Romaguères vengué el delme de Querós a en Simon Cudines, habitant a la Sagrera de Sant Martí de Querós, pel preu de 410 sous.

LA SAGRERA O CELLERA DE SANT PERE D'OSOR

Els mots *Sacraria* o *Cellaria* són emprats indistintament en el manual per a designar el conjunt de cases i edificacions situades entorn l'església de Sant Pere. El primer nom fa referència al seu origen religiós o *lloc sagrat*, que comprenia les trenta passes de terreny environant donades a l'església el dia de la seva consagració, gaudint de la immunitat i de l'assil eclesiàstic; i el segon al fi a que es destinaven les primeres edificacions que es feren entorn a les esglésies destinades a guardar les collites i altres béns per a preservar-los dels pillatges freqüents a l'època medieval.

Les Sagreres estaven formades originàriament per l'església, el cementiri – on es tenien les reunions de tipus parroquial, – i tota una sèrie de petites casetes o cabanes, dites *sagrers* o *cellers* pertanyents als masos de la rodalia. En créixer la densitat demogràfica, a partir del segle XI, aquests edificis es convertiren en *hospitia* i *domus* on passaren a viure fills cabalers dels masos o nous vinguts.

La Sagrera era pròpia del rector i els seus habitants subjectes al seu domini al·lodial i personal, encara que en l'aspecte jurisdiccional i civil depenien del Senyor del terme. Les Sagreres anaren acumulant franquesses i privilegis sobre tot els segles XIV i XV ço que les convertí en *Pobla*, com a Sant Hilari, o en *Viles*, com a Torelló, Centelles, Taradell...

En la parròquia central de cada terme es feu junt a la Sagrera la *Plaça del terme* amb la batllia; en ella es tenien les reunions de la *Universitat de prohoms*. Dita plaça era fora de la Sagrera, o àmbit de les trenta passes, però enganxada a ella. Aquests elements determinen l'estructura dels nostres antics pobles i viles i també del doble domini eclesiàstic i laic que caracteritza la seva història. Aquesta dualitat origina sovint conflictes, com el dels molins d'Osor de 1316-1318, que contribuïren quasi sempre en benefici dels pobles naixents, per l'obtenció de franquesses i privilegis.

En la reunió, per a pagar les despeses ocasionades pel plet dels molins, de 31 de març de 1318, hi assistiren els 20 caps de cases següents *de Sacaria Sancti Petri de Osorio*: Galzeran Ferrer, Bernat de Cases, Guillem de Palau, Pere Teixidor, Pere de Plana, Pere de Santa Creu, Arnau de Plana, Bernat Mercer, Bernat Albó o Saig, Guillem de Coralo, Guillem de Ombres, Dalmau de Cases, Miquel de Sala, Pere de Salgits, Pere Mural, Guillem Provincials, Ferrer de Falgueres, Bernat de Calders, Jaume de Mata i Marguerida vídua de Bernat Mir.

La llista de caps de casa deu ésser completa puix que en el manual es repeteixen sempre els mateixos noms, donant a voltes algunes particularitats de la seva actuació o ofici; sols es troben esmentats fora d'ells en Guillem de Suyols, en Berenguer de Plana, d'ofici *semellator* (sabater o que fa soles), en Ferrer Puig d'ofici *lambarie et fusterie* (fuster i picapedrer?), en Berenguer d'Ombres, *magister lapidum* (picapedrer), l'Olivier d'Ombres, en Ramon de Sant Miquel, que pot ésser el mateix que en Miquel de la Sagrera i tal volta l'abans esmentat Miquel de Sala, i per fi el sovint citat Pere de Cases, fill espuri del cavaller Mata, del que es pot explicar molt bé la no assistència a l'anterior reunió. També era originari d'Osor un tal Ramon d'Ombres, d'ofici *lambarie*, que en 1318 vivia en Camprodon.

No seria improbable que tots els Ombres i Plana formessin part de les famílies d'aquest nom de la reunió de 1318, i que en Puig i en Suyols fossin simples treballadors vivint en alguna de les famílies d'Osor.

Tot això dona per la Sagrera d'Osor un cens d'unes 20 a 23 famílies, en tot cas no superior a 25, ço que vol dir que el nombre d'habitants seria inferior al centenar. El coeficient d'habitants per família sol situar-se al segle XIV entre 3 i 4 persones.

ANTONI PLADEVALL, PREV.